

ספר

שביתת השדה

השלם

דיני שביעית להלכה ולמעשה

הלכות פסוקות

ע"פ הכרעת רבותינו הראשונים והאחרונים,

ובפרט על פי הכרעת רבינו הרמב"ם ז"ל

ומרן השולחן ערוך זיע"א

עם נספחי הדרכה מעשית

לטיפול בשדה, בכרם ובגינות הנוי

חיברתיו בחמלת ה' עלי

שניאור ז. בלאאמו"ר הרה"ג ישראל שליט"א רווח

רב אזורי במועצה א. גזר

וראש המכון למצוות התלויות בארץ

ומח"ס "קצירת השדה" שו"ת "חלקת השדה" "תולעת שני" ד"כ ועוד

שנת מעשר עני - מהדורת תשע"ד

בהוצאת

"המכון למצוות התלויות בארץ"

בית עוזיאל

הספר נערך בסיוע והשתתפות
צוות הרבנים חברי המחלקה התורנית של
"המכון למצוות התלויות בארץ"

רבי משה לנדאו שליט"א,
רבי אליהו ראש שליט"א
רבי מאיר שטורץ שליט"א

הספר יו"ל בסיוע משרד התרבות - מינהל התרבות

©

כל הזכויות שמורות

המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל ד.ג. שמשון מיקוד 99794
טלפון: 08-9214829 פקס: 08-9207911
דוא"ל: macon1@bezeqint.net

עימוד ועיצוב:
"יהודה הפקות"
03-6187365

תוכן הענינים

מפתח מפורט בסוף הספר

הסכמות
בשער הספר

שביתת השדה - הלכות שביעית

השמיטה - מהותה, היכן ואצל מי נוהג

טו.....	מצות השמיטה ודינה בזמן הזה	פרק א
כד.....	המקומות בהם נוהגת מצות השמיטה	פרק ב
קצא.....	מפת ארץ ישראל לגבולותיה	פרק ג
צב.....	דין יבולי נכרי	פרק ג

מלאכות שדה וכרם ודין עציצים ומבנים בשביעית

קז.....	העבודות בשדה ובמטעים בערב שנת השמיטה	פרק ד
קכג.....	העבודות בשדה ובמטעים בשנת השמיטה	פרק ה
קלח.....	מלאכות הנעשות למניעת נזק	פרק ו
קס.....	ההוראות הלכה למעשה במטעים השונים	נספח
קעב.....	מלאכות הנעשות בגינות נוי, בחצר ובנין	פרק ז
קצא.....	ההוראות הלכה למעשה בגינות הנוי	נספח
רג.....	יבולים הגדלים בתוך מבנים ובעציצים	פרק ח

יבולי שביעית - במה ואימתי נוהג קדושת שביעית וההגבלות

רלב.....	סוגי הגידולים בהם יש קדושת שביעית	פרק ט
רעו.....	השלב והתאריך הקובעים לדיני שביעית	פרק י
רצא.....	קדושת פירות שביעית - השימושים וההגבלות	פרק יא

יבולי שביעית - הפקרתם, חלוקתם והמצוות הנוהגות בהם

שלט.....	דין הפקר, קצירה וקטיף פירות שביעית	פרק יב
שמט.....	אוצר בית דין	פרק יג
שסד.....	דיני ביעור פירות שביעית	פרק יד
שפז.....	מצוות התלויות בארץ וביעור מעשרות בשנה השביעית	פרק טו

ההגבלות והאיסורים ומו"מ עם מי שאינו שומר שביעית

פרק טז	איסור ספיחין, ודין שמור ונעבד.....	תטו.....
פרק יז	איסור סחורה בפירות שביעית, קנייה, מכירה, משא ומתן עם מי שאינו שומר שביעית.....	תכח.....

לקראת השנה השמינית

פרק יח	ההכנות בשביעית לשנה השמינית, ורכישת שתילים וזרעים של שביעית.....	תמ.....
פרק יט	יבולים שיצאו משביעית לשמינית.....	תמד.....

שמיטת כספים

פרק כ	דיני שמיטת כספים [בקיצור].....	תנד.....
פרק כא	דיני פרוזבול [בקיצור].....	תנח.....

מפתח עיניים מפורט..... תסג

הסכמה*

ממורנו ורבנו ועטרת ראשנו פאר דורנו וצור תפארתנו

מרן רבי עובדיה יוסף זצוק"ל

הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה

א אלול תש"ס

הובאו לפני גליונות הספר הנותן אמרי שפר "שביתת השרה" על הלכות שביעית, מאת ידידי היקר והנעלה, עמו עוז ותושיה, יראת ה' היא אוצרו, ועליו יציץ נזרו, חכו כל כלי חמדה, כש"ת הרה"ג רבי שניאור זלמן ריוח שליט"א, רב איזורי במועצה איזורית גזר וראש המכון למצוות התלויות בארץ. אשר ידיו רב לו בחריפות ובבקיאות, לדון דין אמת לאמיתו, ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

ספר זה הוא חלק מסדרת ספרים היוצאים לאור במסגרת המכון למצוות התלויות בארץ, אשר בנשיאותי ובהדרכתו. בראשותו של הרב המחבר שליט"א, ובמסגרתו פועלים רבות בקרב החקלאים בעזרה ובסיוע הלכתי, למען ישום מצוות התלויות בארץ והפצתם בקרב המוני בית ישראל והעם שבשרות. והכל ע"פ דעת מרן הקדוש, רבינו הגדול, נזר תפארתנו ומאור עינינו, רבי יוסף קארו זצ"ל. ולפעלא טבא, אמינא איישר חיליה לאורייתא.

ואני מברכו מקרב לב, יהי ה' עמו ויעל, במעלות רמות ונישאות, להמשיך בפעולותיו הנשגבות והכבירות, ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח, ועוד יפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה והיה שמו כשם הגדולים אשר בארץ, לגאון ולתפארת.

מרן הראש"ל זצוק"ל

הוסיף בכתי"ק ברכה לשומרי השמיטה בזה"ל:

השנה האחרונה
השנה ימים רשאים וימים רשאים אחרים
לשנת ה'תש"ס, ח' חזי רצון, שנת ה'תש"ס -
שמיטה וימים רשאים אחרים אחרים רשאים.
אדרתים י"ג

* הסכמה זו עם יתר ההסכמות ולהלן נתקבלו על מהדורת הספר משנת תש"ס

דברי ברכה וידידות

ממזורי ורבי הגאון הגדול רבי שלמה משה עמאר שליט"א
אב בית הדין הרבני פתח תקוה ומורה דרכו של המכון

בעה"ש, בחמישי בשבת שבעה ימים לחדש אלול התש"ס

הן קרבה שנת השבע שנת השמיטה שנת התשס"א הבאה עלינו לטובה, ואמרו חז"ל מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת, וכל שומרי שבת ומקדשי שביעי טורחים ומכינים כל צרכי שבת בע"ש, וכולם ישבעו ויתענגו בטוב ה' ושפעת ברכות השבת מקור הברכות.

ואולם ערב שבת הארץ אין בכוחו של אדם להכין צרכי שנת השבע כולה, וק"ו שגם צרכי שמינית הם בכלל, ומזה יכול לבא לשאלת: וכי תאמרו מה נאכל וגו', וקוב"ה אומר, ושלחתי את ברכתי וגו', והני מילי בהכנה גשמית, אך בהכנה רוחנית תקנו לנו ללמוד הלכות חג בחג בחיבה, ואשרי השם ארחותיו להכין בעוד מועד את עצמו לדעת המעשה וההנהגה הראויים לכל דבר וענין, והכינו את אשר יביאו, והחכם עיניו בראשו, כתקנת אדון כל הנביאים. והדברים ק"ו אם חג המתחדש בכל שנה ושנה כך, זו שהיא אחת לשבע שנים בודאי דצריכה הכנה דרבה כל אחד לפי כוחו, ועפ"י חוק עמל התורה.

וכבוד ידידי וחביבי, ליש ולביא הרה"ג ר' שניאור זלמן ריוח שליט"א הרב דבית עוזיאל וראש המכון למצות התלויות בארץ, לא נח ולא שקט וניצל ערב שביעית כראוי להכין ספר חשוב על הלכות שביעית כלול ובלול בכל, כדי שכל אחד ימצא בו מבוקשו, ומענה לשאלתו, כל א' לפי מעלתו, והוא משובץ ומלוקט מהני ספרי דרבנן קמאי ובתראי לקדושים אשר בארץ המה וגם פסקי חכמי דורינו שליט"א והוא סידר וקיצר וערך וביאר וגם הוסיף נופך מדיליה, וירא והנה טוב מאוד ויקרא שמו, "שביתת שדה". והוא מתאים גם לצעירים ומתחילים למצא בו כל דבר בשפה ברורה ונעימה, וגם לת"ח יהיה תועלת רבה להראותם הדרך להני ספרי דברי רב.

והעולה על כולנה שהרהמ"ח וחבריו העי"א חשבו גם על צעירי צאן קדושים תשב"ר שיעסקו בהלכות אלו גם בימי היניקה כדי שתהיה גירסא דינקותא למען יעמדו ימים רבים ויהיו שגורים בפיהם, והיא ברכה גדולה, ובזכות בירורם וקיומם של מצוות אלו יזכנו הא-ל, לביאת הגואל, ויקויים בנו הכתוב, וישבתם לבטח בארצכם ושכבתם ואין מחריד, אמן. והנה בספרו הנז' פ"ו הערה 30, דן בענין האבקה התמרים והביא דברי הירושלמי והפוסקים בזה, וביקשני לחוות דעתי העניה, בסוגיא חמורה זו.

ידוע דהתמרים צריך האבקה בכל שנה כדי שהתמרים יתפתחו ויהיו ראויים לאכילה, והשאלה אם מותר לעשות כן בשביעית. והנה במסכת פסחים (נ"ה ע"ב) תנן ששה דברים עשו אנשי יריחו, על שלשה מיחו בידם וכו', ואלו שלא מיחו, מרכיבין דקלים כל היום וכו' ע"כ. ובגמרא שם (נ"ו ע"א) היכי עבדו א"ר יהודה מייתי אסא דרא (הדס לח) ושיכרא דדפנא וקימחא דשערי, דרמי במנא דלא

חלפו עליה (מטחינת הקמח) ארבעין יומין, ומרתחי להו, ושדו להו לדיקלא בליביה (ופירש"י ז"ל, דקל יש לו לב מתוכו, ויש לו מוח לאורכו). וכל אילן דקאי בארבע אמות דיליה, אי לא עבדי ליה הכי צאוי (מתייבש) לאלתר, רב אתא בריה דרבא אמר מנחי כופרא דיכרא לנוקבתא. ע"כ. והנה בפירש"י ז"ל שם ד"ה ושדו, כתב והמשקה הזה מועיל לדקל להתקיים, עכ"ל. נמצא דלרב יהודה אין הרכבה זו עשויה בשביל שיתן הפירות אלא לקיום הדקל. אבל ר"א בריה דרבא מעמיד המשנה בהרכבה שלצורך הפירות וכמ"ש רש"י ז"ל שם, מניחין ותוחבין גמזיות רכה בת שנתה וכו', בענף האילן, שקוצץ ענף גדול וסודקו ומשים את זה בתוכו. ל"א כופרא דיכרא, ענף רך של דקל זכר ומרכיבו בסדק של דקל נקבה, מפני שדקל נקבה אינה עושה פירות והזכרים עושין פירות עכ"ל. ולשני הפירושים עולה דלרב אחא בריה דרבא מיירי בהרכבה רגילה כמו שאר אילנות ועשויה לצורך גידול הפירות.

ובירושלמי שביעית (פ"ד סוף ה"ד) אמרו, אין מרכיבין דקלים מפני שהיא עבודה. שלא תאמר הואיל וחזי רובא שרי, לפום כן צריך מימר אסור. ופירש הפני משה שם, שלא תאמר וכי תימא מאי קמ"ל פשיטא דהרכבה עבודה הוא, ומתרץ דקמ"ל שלא תאמר הואיל והוא רובה שרי, שהדקל גדול הוא ואינה ניכרת ההרכבה כל כך. וע"ש מ"ש בד"ה א"כ שדי, וסיים בזה"ל, אסור הואיל ועושה התיקון עי' הרכבה והרכבה עבודה היא, עכ"ל.

נראה מדבריו ז"ל דמפרש לה כפשוטה דמיירי בהרכבה רגילה כמו בשאר האילנות, שהיא עבודה של הרכבה רגילה, והסלקא דעתין היא משום שלא ניכרת ההרכבה מפני גודלו של הדקל, וגם שבא רק לשמור על הפירות שלא ינשרו ממנו כיע"ש בדבריו, ובזה הוא דאסרו ואפשר דהאבקה שבנידוננו שנעשית בכל שנה ושנה ושבלעדיה לא יהיו פירות ראויים כלל ועיקר אפשר דשרי כמו בהשקאה, שהתירו שלא יתייבש העץ, ואע"ג דכאן אין סכנה לעץ עצמו אלא רק לפירות, כבר פסק מרן החזו"א ע"ה דגם לאוקומי פירא שרי, ועיקר.

ובעצם גם לפירושים של רש"י ז"ל בפסחים הנ"ל, ג"כ עולה דהרכבת הדקל כהרכבת שאר אילנות, וע"כ נראה דמה שאסרו בירושלמי להרכיב דקלים בשביעית, הוא בהרכבה רגילה דומיא דשאר אילנות, ובזה הוא דאסור בשביעית.

וגם ר"ע מברטנורא בפסחים (פ"ח מ"ח) פי' להא דמרכיבין דקלים, ענף רך מרכיבו בדקל נקבה שהזכר עושה פירות, והנקבה אינה עושה פירות עכ"ל, והוא כפירש"י ז"ל הנ"ל, ובתוי"ט שם כתב על פירוש הרע"ב שכ"כ רש"י, וכ"כ התוס' במנחות (ע"א) וע"ש מה שהעיר בדבריהם ז"ל. ואח"כ כתב שהערוך [ערך, נסן] כתב שיש שיש בדקלים זכר ונקבה ופירות הזכר אין בהם מתיקות כתמרים אלא טעם אכילה בלבד ובעודם קטנים, ולכשיגדלו לזמן מועט יופסדו מלאכול, אבל מהנים לדרך אחרת שבהגיע זמן הדקל הנקבה, ומשלחת המכבדות שלה עם תמרית ועדיין התמרים כעששים, מביאין פרי הזכר ומסביבין בעוקץ ידה מהן, ומזהמין אותן וכורכין לה אגד והמכבדות של תמרה מצליחות ומוציאות פירות נאים, ובלבד שלא תאחר זמנן אפי' יום אחד, שאם תשתהה הרכבתן יום א' יופסדו פירות הדקל ולא יצליחו. ובהגיע התור יום י"ד בניסן על זה אמרו מרכיבין דקלים כל היום משום ההפסד. עכ"ל. וכן ראיתי במלאכת שלמה שם שגם הוא הביא דברי הערוך בזה"ל: יתברך שם בורא כל העולם כרצונו, כך ברא את הדקלים זכר ונקבה, ובלעדי השני האחד לא יצליח והאיך הוא מעשיהם, בהגיע זמן הדקל נקבה ומשלחת המכבדות שלה וכו'. כהנ"ל בשינויים קלים. ע"ש.

יש מקום לומר שהערוך אמר דבריו רק בהא דפסחים, לומר דמה שהתירו ולא מיחו בידם להרכיב הדקלים ערב פסח כל היום הוא משום דאיירי בכה"ג שאינה עבודת הרכבה ממש, וגם דיש בזה הפסד ממשי שלא יהיו פירות כלל. אבל ברכבה רגילה דומיא דשאר אילנות, אפשר שיהיו מוחין בידם, וממילא די"ל דמה שאמרו בירושלמי אין מרכיבין את הדקלים בשביעית אפשר שיפרש דשם מיירי בהרכבה רגילה הדומה לשאר אילנות אבל האבקה אפשר שלא אסרו.

אלא שהאחרונים הביאו דברי הר"ש סיריליו ז"ל שהביא דברי הערוך על ההיא דירושלמי שאין מרכיבין דקלים בשביעית. (ראה מי זיו למו"ר זלה"ה על הירושלמי) ומזה נראה דגם בהאבקה כזו אסרו בשביעית, ומ"מ לפי פירש"י ז"ל ושכ"פ הרע"ב והתפא"י במשנה שם דזהו הרכבת האילן, מסתמא כן יפרשו גם להרכבה הנזכרת בירושלמי לאיסור, דאיירי בהרכבה רגילה, ובהאבקה אפשר להתיר דהויה כהשקיה וכנ"ל. וצ"ע בערוך דאפשר דלא פי' כן אלא אהיה דפסחים בלבד וכנ"ל.

והנה מרן החזון איש (סימן יט אות כ) דן בפ"י הירושלמי שם, ובד"ה שם שלא תאמר הואיל וחזי רובה שרי הוא, כתב וז"ל, ר"ל אין חילוק בין הרכבת דקלים להרכבת שאר אילנות והן עיקר עבודה, אלא היו רוב העם נכשלין בהרכבת דקלים, אפשר שהיה הפסד גדול במניעת הדבר ולא עמדו בנסיון, והר"מ לא הביא זה כיון שאין בו חידוש דין. ובפסחים (כ"ו ע"א) אמר תרי גווני הרכבת דקלים, ונראה דתרווייהו חשיבי עבודה ואסורין, עכ"ל.

נראה מדברי רבינו זל"ה דמפרש בירושלמי דאסרו הרכבה רגילה הדומה לשאר אילנות, ובאמת אין בזה חידוש דפשיטא שגם בדקלים אסור, אלא שהעם לא עמדו בנסיון והיו נכשלים בזה, ע"כ ראו לכתוב שגם דקלים אסור להרכיב בשביעית והיינו טעמא שלא כתב הרמב"ם ז"ל דין זה דהיינו הרכבה רגילה המבוארת ברמב"ם. והוסיף שגם תרי גווני הרכבה המוזכרים בפסחים ושניהם אסורים. ועל כל פנים יש מקום לומר דלא אסר אלא בהני שהם עבודה ודומה לשאר אילנות, אבל האבקה של הדקלים לא דיבר כלל ואפשר שגם הוא יודה בזה להתיר.

ובמדריך השמיטה שיצא בשנת תשנ"ד ע"י הרבנות הראשית לישראל (פרק י"א אות ה) כתבו שראוי להמנע מהאבקה ושכן נמסר בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א ומקור האיסור בירושלמי (פ"ד ה"ד) לפי פירוש הרש"ס וכו'. ויש שנהגו להקל, ושכן נמסר בשם הגרש"ז אוירבאך (זלה"ה) והגר"נ קרליץ שליט"א. ע"ש.

והלום ראיתי למו"ר הגאון מוה"ר משה דויטש זללה"ה בספרו זיו הים על הירושלמי שם (אות י"ז) שהזכיר הגמ' דפסחים (כ"ו ע"א) ובדברי רש"י ז"ל שם הנ"ל. וכן הזכיר דברי הרש"ס ז"ל על הירושלמי הנ"ל. וכן הביא דברי החזון איש הנזכרים, דבשני האופנים של הרכבה הנז' בפסחים אסורים בשביעית, וכתב מו"ר זללה"ה, דלפירש"י ז"ל ניחא דפירש שהיו מרכיבין ענף בסדק של דקל, והיא כמו כל הרכבה, ומשמע דלאו בכל שנה עושין כן, אלא רק פעם אחת והיה מועיל לכל הזמן. וזה לא התירו בשביעית דחמירא. אבל לפירוש הערוך הנ"ל שהיו עושין בכל שנה ובלי זה לא היו הפירות מצליחין והיו נפסדים, א"כ הוי כמו השקאה ומירוס באורז, דהתירו חכמים בשביעית משום הפסד פירות, ואפשר דבלי הרכבה ג"כ גדלים וההרכבה מייפה הפירות, ודמי להא דסכין ומנקבין דתנן לעיל (פ"ב ה"א) שלא מתירין אלא עד ר"ה של שביעית, ולא בשביעית עצמה, ולא דמי להשקאה ומירוס דבלעדן לא יגדלו הפירות כלל. עכתד"ק.

והנה כפי שכב' אמר לי בשם האגרונומים, בלי האבקה אין תמרים כלל, וכ"נ גם מדברי הערוך הנ"ל. ולפ"ז יש לנו תנא דמסייע לן דבהאבקה בלבד יש מקום להתיר דלא דמי להרכבה דשאר אילנות שהיא עבודה, אלא כיון שא"א בלי חזר דינה כהשקיה ושריא.

ובפרט למ"ש לעיל בעניותי דאפשר דהערוך אמר דבריו רק אהא דערבי פסחים, ולומר דרק בכה"ג שאינו דומה להרכבה דשאר אילנות ולא מלאכה גמורה היא, הוא דלא מיחו בידם, והניחום להרכיב הדקלים ביום י"ד בניסן כל היום כולו, אבל במ"ש בירושלמי אסור להרכיב דקלים בשביעית אפשר דיפרשה בהרכבה רגילה הדומה לשאר אילנות, שהוא מלאכה ממש, והוא שאסרו בשביעית, אבל האבקה אפשר דלא אסרו.

וכאשר דימיתי כן ראיתי בערוך שדבריו נאמרו אהא דפסחים ולא הזכיר הירושלמי כלל, שאחר שכתב את פירושו כהנ"ל, כתב ואם יצטרכו הדקלים הרכבה יום י"ד בניסן, על שהקב"ה חס על ממונן של ישראל והדבר ידוע שצריכין הרכבה באותו יום י"ד ידוע שאם יעבור זמן אפי' יום א' יופסדו, לפיכך אלופנו הורונו במאירת עיניים, מרכיבין דקלים כל היום יום שמקצתו מותר ומקצתו אסור וכ' עכ"ל, נמצא דהוא ז"ל כתב פירושו על המשנה דפסחים הנ"ל, ואילו את דברי הירושלמי לא הזכיר כלל, והרש"ס ז"ל הוא שפירש לדברי הירושלמי עפ"י פירושו של הערוך, אבל הערוך ז"ל לא דיבר ע"ז כלל. וע"כ שייך לומר דאדרבא שהערוך פירש להיתר דערב פסח שלא מיחו בהם, משום דאין זה נחשב להרכבה גמורה. דהרכבה גמורה היא הרכבת עץ מדקל זכר בתוך הדקל הנקבה כמו ההרכבה דשאר האילנות, וזה לא התירו להם להרכיב בכל יום י"ד בניסן, אלא התירו רק ההרכבה הנז' בפירושו, וע"כ כתב פירושו שם, אבל בירושלמי שאסרו ההרכבה בשביעית, לעולם י"ל דאסרו רק ההרכבה הרגילה הדומה להרכבת שאר האילנות שהיא עבודה גמורה. ואולי לזה כיוונו בירושלמי שאמרו אין מרכיבין דקלים בשביעית, מפני שהיא עבודה. אבל האבקה שאינה עבודת הרכבה ממש, אפשר דיודה גם הערוך להיתר, ובפרט שהיא צריכה ככל שנה ובלעדיה אין פרי, אז יש לדמותה להשקיה וכנ"ל. וכאמור מצאתי סיוע ממו"ר ז"ל בזיו הים, ובמדרין השמיטה כתבו שכ"פ מהרש"ז אורבאך ז"ל, וכ"פ הגר"נ קרליץ שליט"א והגר"מ אליהו שליט"א.

ומ"מ טוב שיעשו את האבקה לתמרים ע"י גוי, וכפי שכבר העליתי דאמירה לגוי שבות גם בשביעית כמו בשבת, ובמקום מחלוקת יש להתיר ע"י גוי, ודי בזה.

ואסיים בברכה להרב המחבר שיזכה להגדיל תורתו לש"ש בבריאות נרו"נ בגו"ר חיים עד העולם, אמן.

**המצפה לישועת ה' ברחמים
ע"ה שלמה משה עמאר**

דברי ברכה ממו"א שליט"א

ברכת אב

שמח לבי ויגל כבודי בראותי בעין יפה, את הספר "שביתת השדה" על הלכות שביעית, מעשה ידי אומן, הרב המאיר חריף ובקי בני חביבי הרה"ג הרב שניאור זלמן רווח שליט"א, רב איזורי במועצת גזר וראש המכון למצוות התלויות בארץ.

הרב המחבר שוקד על דלתות התורה, לילה כיום יאיר, בעיון מעמיק ובסברא ישרה ובמשא ומתן של הלכה, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

בשיר ושבחה להשי"ת על כך שספריו הקודמים של הרב המחבר שליט"א התקבלו באהדה רבה בתפוצות ישראל, ומהם לומדים הלכה ולמעשה במצוות התלויות בארץ, ועתה זיכהו ה' לקראת שנת השמיטה הקריבה ובאה, לחבר ספר מקיף ובשפה ברורה הלכה ולמעשה על הלכות שביעית על כל פרטיה ודקדוקיה, הן בהלכות הקשורות לחקלאים והן לכל אחד, וכיצד עליו להתנהג בביתו בגינתו ועוד.

ואני תפילה וברכה לבני אהובי המחבר שליט"א שספרו החשוב זה שזכה להסכמתם וברכתם של גדולי הרבנים ובראשם מרן הראש"ל הגאון הרב עובדיה יוסף שליט"א, שיהיה לתועלת הרבים לקיים את מצוות השמיטה כהלכתה, ובכך יתרבה קבלת מלכות שמים בקרב הארץ, כלשון הגמרא (סנהדרין לט, א) : אמר הקב"ה לישראל זרעו לכם שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא, ופי' רש"י ולא ירום לבבכם בשבח ארצכם ותשכחו עול מלכותו.

ברכה לבני יקירי, יהי רצון שתזכה שעוד יפוצו מעינותיך חוצה להגדיל תורה ולהאדירה, ושללא תצא תקלה מתחת ידיך אמן. ותרוה רוב נחת מכל בניך היקרים, ונזכה לראותם גדולים בתורה ויראת שמים טהורה מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא.

בברכת התורה

ישראל בן אאמו"ר ר' יעיש רווח

בשער הספר

מוצש"ק פרשת ואתחנן תשע"ד

"ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר" ומבואר במדרש אגדה על פרשת ואתחנן, וכן במדרש רבה פרשת וזאת הברכה, שמרע"ה התפלל כמנין "ואתחנן" – "תקט"ו תפלות עשה על זה הדבר כמנין ואתחנן אעפ"כ לא קבל הקדוש ברוך הוא תפלתו". ובפנ"י על מס' ברכות דף לב ע"א הביא זאת ממדרש פליאה, וכתב, והוא פלאי מה בעי ללמדינו בזה. ובאמת כבר האחרונים תמהו על הפנ"י שהרי זה מדרשים מפורשים ואינם ממדרש פליאה, וכבר העיר על דבריו הגאון הרחיד"א בספרו חומת אנוך על פר' ואתחנן יעו"ש. ולא בכדי התפלל משרע"ה דווקא כמנין זה, וראה בפירוש המאור ושמש על פרשת ואתחנן שם שכתב שמשה התפלל תקט"ו תפילות כמנין 'ואתחנן', היינו שתפילתו של משה היתה עולה למעלה מכל העולמות - עד עולם הכסא שהוא כנגד כולם, שהם ט"ו פעמים חמש מאות, עי"ש. ויש מי שפירש שהוא כמנין תפילת המלאכים שתפילותיהם כמנין תקט"ו וזה רמז בפס' ורגליהם רגל "ישרה" וזה גימ' תקט"ו, ועוד פירושים ראה במפרשי התורה.

ושנינו בגמרא (סוטה דף יד ע"א) "דרש רבי שמלאי: מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י, וכי לאכול מפריה הוא צריך? או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה, הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי, אמר לו הקדוש ברוך הוא, כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאילו עשיתם". ולכאורה יש להבין מדוע אכן מרע"ה הפציר עד בלי די, אם כבר קיבל שכרם במושלם, וכבר כתב השל"ה הקדוש (עשרה מאמרות מאמר שישי) ועל דרך זה קבלתי פירוש מקדוש ה' אבא מורי זלה"ה, בדברי רש"י ריש ואתחנן, רב לך, הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך. ולכאורה אין להדברים חיבור ולא הבנה. אלא הענין הוא, הקדוש ברוך הוא אמר למשה, מה דעתך, וכי לאכול מפריה אתה חושק, אלא רוצה אתה לקיים המצוות התלויות בארץ, ולטעמיך הלא הרבה מזה שמור, כלומר מצוות שאי אפשר היו לך לקיים, אלא מאי אית לך למימר, רב טוב הצפון, שאף מה שהוא צפון שלא בא לידי מעשה, השכר הוא צפון, מכח שהמחשבה מצורף למעשה, כן במצוות התלויות בארץ שנפשו חשקה לקיים, ואתה נאנס ולא תקיימנה, שכרך הרבה כאילו קיימתם, מאחר שמחשבתך הייתה לקיים. וזוהי עבודה שבלב. ועל זה רמז (דברי הימים א כח, ט) "ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה", מאחר שלבך שלם ונפש חפצה היא עבודה שבלב. הנה אחר דקיי"ל שמי שרצה לקיים מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, אם כן אצל מרע"ה אין לך אונס גדול מזה, ואם כן מדוע הפציר עד בלי די?

ובשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' קפט) הביא מהסבא מקעלם זצ"ל במכתב, וז"ל שם: "שזה היה צערו של משה רבינו ע"ה שנגזר עליו שלא יכנס לארץ, ואמרו ז"ל (סוטה י"ד ע"ב), וכי לאכול מפריה הוא צריך, אלא אמר כמה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימים אלא בארץ ישראל אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי, ולכאורה הלא אנוס הוא, אלא לפי מה שכתבתי ניהא ולא לחנם נאנס האדם" ע"כ. וכתב ע"ד במשנה הלכות שם, שלכאורה מה שהביא מכאן ראיה דאנוס צריך להצטער מאד כי לא לחנם נאנס, אינו מובן, דפשוט הוא שצריך אדם לעשות כל השתדלות לקיים מצוות ולא מקרי אנוס אלא אחר כל שעשה כל ההשתדלות האפשרי ולא עלתה לו אז אמרינן אנוס רחמנא פטריה, וכיון דעיקר קיום תורה ומצוות הוא בארץ ישראל ע"כ השתדל משה רבינו ליכנס ולקיימם, אבל אחר שעשה האדם השתדלות ואין באפשרי לקיים המצוה מנליה. ומצינו למדין ממשה עד היכן השתדל להשיג ולקיים ולהכניס עצמו לידי חיוב אף על פי שהיה פטור בחו"ל ממצוות אלו.

ובספר בינה לעיתים (דרוש מז) האריך להקשות ה' קושיות על דברי רבי שמלאי [והזכיר שם גם קושיית רבים מדוע לא אמר רבי שמלאי שרצה להיכנס כדי לקיים מצוות ישוב הארץ גם בלי מצוות התלויות בה], וכתב שרבי שמלאי דרש מכך שמשה רצה רק לעבור ולראות, ולא אכפת לו לחזור ולמות ולהיקבר בהר נבו מחוץ לישראל, ומוכרח שאין הכונה לדור בא"י מחמת קדושה אלא סיבה אחרת הייתה לו והיא קיום המצוות שהם יכולים להעשות בזמן אחד, ולסיימם ולשוב למקומו, וצערו לא היה צער של אי קבלת שכר, מחמת שייראה דבר זר, לייחס לאדון הנביאים ע"ה, שיכוון לשמש את רבו על מנת לקבל פרס, כי אפילו יהיה לשכר העולם הבא לא יאות, כנודע. ולכן כתב שהצער של משה רבינו אינו על השכר הפרטי שלו, אלא ששכרם של הרבים יהיה חסר לו כי מרע"ה השתדל תמיד להידמות לקונו, יתברך, בהשלמות זולתו, עד שנאמר עליו (אבות ה, יח), משה זכה וזיכה את הרבים וכו', ולפיכך, כל המצוה שהיה יכול לזרז את ישראל לעשותם, היה מעוררם ומדריכם על כך; אלא שבהיותו עמהם במדבר, לא היה באפשרות לנחותם בדרך ילכו בה, אלא במצוות שאינן תלויות בארץ. ועתה אמר משה, הנני רואה שיש כמה מצוות אשר קהל עדת ישראל נצטוו בכללם לעשותן, שאינן מתקיימות אלא בארץ, ולפי זה, איני יכול לזכות להיות אני עילה וסיבה שיעשו אותן ישראל ויקיימו, בהיותי חוצה לארץ. ולפיכך, שאלתי מאת ה' אכנס בארץ, שהכניסה בלבד תספיק לי בזה, לא לשאני אקיימן, שזה אי אפשר אלא בהתיישב שם בהמשך הזמן, וכבר נגזרה גזרה על זה נגדי, אלא למען יתקיימו על ידי, בהיותי שם עמהם במקום קיומן אפילו שעה אחת, אז ארבה מאוד לזרזם ולהזהירם על קיומן ועשייתם, באמור להם, הנה, אתם עתה במקום אשר חל עליכם חיוב קיום מצוות אלו; הישמרו בנפשתיכם לבלתי התרשל כלל בעת בוא זמן קיום כל אחת מהן. כי דברים אלו וכיוצא בהן יתרשמו בלבם ויוחקו אצלם, בהיותם במקום עצמו, ובלי ספק כן יעשו, ונמצא שיתקיימו מישראל על ידו של משה רבינו, ע"ה, ובסיבתו. וזו היתה כוונתו ברצונו להיכנס שמה. עכ"ד.

ועוד ביארו המפרשים שלא הסתפק משרע"ה בשכר המצוות כי רצה לעשות במוחש ממש, ולא "כאילו" קיים, ולכן הפציר והרבה תחנון ותפילה. וכידוע שכל זמן שאדם לא השלים התרי"ג מצוות שהם כנגד רמ"ח איברים וגידי נשמתו, נשמתו חסרה מן האיברים ונקרא בעל מום, ואין לו תיקון עד שיחזור בגלגול וישלים כל התרי"ג מצוות (הקדמה לשער המצוות). ובספר שולחן גבוה כתב שמדברים אלו רואים שצריך לרדוף אחר מצות שילוח הקן, ראשית הגז, תרו"מ ולשו"פ, וכן עושים בירושלים עיה"ק חסידים ואנשי מעשה וכו', ועי"ש. ולפי"ז מובן שמרע"ה הפציר בכל כוחו להיכנס לאר"י. אמנם יש להבין כיצד זה שמרע"ה ביקש להיכנס אפילו כעל חי או אף כאבן דומם, הכיצד יקיים מצוות הארץ בכך? ופירשתי בזה, שבמצות השביעית מצאנו כמה הקשרים גם לבעלי חיים, על קדושת השביעית במאכלם, ועוד הרבה דברים הקשורים למאכל בהמה, ואף אבן יש בה דינים, כגון סיקול אבנים בשמיטה, ורצה מרע"ה שבגופו תתקיים המצוה ואפילו הוא אינו בר חיובא ואפילו אינו מקבל שכר, העיקר שעל ידו תיעשה המצוה [וכמודגש לשון רבי שמלאי בטענת מרע"ה "שיתקיימו על ידי"], ודוק.

ספר זה במתכונתו השלימה והרחבה הוא השלמה למהדורה הקודמת משנת תש"ס, כאשר למהדורה זו התווספו קרוב למאתים עמודים חדשים, דינים ומקורות חדשים גם ישנים, נספחים הלכה למעשה בשטחי החקלאות ובגינות הנוי, והכל מהנסיון בפועל בעיסוק עם החקלאים וכל יתר גיבורי כח עושי דברו, בשנות השמיטה האחרונות, ויהיו הדברים לתועלת מורי ההוראה הזקוקים להורות בדינים אלו הלכה למעשה.

כפי שנהגנו בשאר הספרים מסדרת "השדה" שהם פסקים הלכה ולמעשה, נקטנו בשיטת הפסיקה כשיטת רבינו הרמב"ם ומרן הכסף משנה, ורבותינו ההולכים בדרכיהם, וכפי שהורונו בכתב ובעל פה. ברוב חלקי הספר, הרבינו מקור, על מנת לתת לפני הקורא, את תמצית מקור הדין, וחשיבות מרובה יש, שקודם ההכרעה והפסיקה יעי' הלומד במקור הדין ויראה באם יש הגבלות שונות, וכיו"ב.

עוד ראיתי לציין שפעמים רבות ציינתי לספרי האחרונים, ולאח"ז ראיתי שיש כמה מהדורות מאותו ספר והסימנים שונים הם, ועל כן בפני לא היתה ברירה אלא לציין על פי מה שמונח לפני, ופעמים שציינתי זאת במפורש. ולהוי ידוע שכל ספר שהזכרתי בסתם (ולא ציינתי לאיזה חלק) ויש בו כמה חלקים המחולקים לנושאים, ואחד הנושאים הוא שביעית, כל ציון שבספר זה בסתם, כוונתי לחלק העוסק בעניני שביעית. כן הוא בכל פעם שציינתי לרבינו הרמב"ם, או לאחד מרבותינו האחרונים, כגון: הערוך השולחן, חזו"א (מהדורה עם התוספות), כרם ציון, אור לציון, ועוד.

במהדורה זו מלבד מאות ההוספות בהלכות, בהערות ותוספת הנספחים, השתדלנו ככל האפשר לתקן טעויות, ולנפות ולברר את המוץ מן הבר ואת הקש מן התבואה, ועל זה מודה אני להרבה מידידי שטרחו ושלחו לי הערות והארות במשך השנים, ועל כולם מודה אני לקבוצת לומדי ההיקף בישיבת תורת החיים שטרחו והעלו על הכתב הארות והערות תיקוני דפוס על כל הספר מרישא ועד גמירא, ובסיוע שלהם ושל עוד ת"ח שכמותם, זכינו עוד ללבן ולתקן, לנפות ולברר, ותבוא עליהם ברכת טוב, ויגמלם ה' חסד כפי שגמלו עמדי. אלא שדבר ידוע ומפורסם, שככל שיחזור אדם יותר, ינפה ויתקן יותר, ולמרות כל השתדלותינו מסתמא שיימצאו עדיין דברים הצריכים תיקון, ואבקש מאת הלומד לא לדוני לכף חובה, אלא אנא ימציא לי את הדברים, ובעזה"י אתקן במהדורות הבאות.

ברכה מיוחדת לי, לחברי צוות הרבנים במחלקה התורנית במכון, שעסקו רבות בשנה האחרונה להוציא כלי מפואר זה, והם הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א רבי מאיר שטורן שליט"א, ואחרון חביב החברותא שמלימודינו היומי התחדשו פרטי דינים רבים, הרה"ג רבי משה לנדאו שליט"א שביחד עברנו על רוב הספר מריש ועד גמירא של כל פרק והלכה, ועל כך ברכתי ותודותי נתונים לו שיראה רוב נחת מיוצ"ח ויזכה לראותן בחופתם במהרה בב"א. וגם לשאר חברי הצוות, ברכתי שלוחה, שבורא עולם ישרה שמחה ורוב טובה במעונם. ועמם כל שאר חוקרי ועובדי המכון שכל אחד נתן את חלקו, על מנת שהספר יצא מבורר וככל האפשר ללא קש ותבן, ויהיה נעים גם למראה ולקריאה, וברכה מיוחדת לי אל מעלת ידידי הרב אביחי בן ססי שליט"א, שטרח טירחה מיוחדת במינה על האינדקס המצורף לספר זה. וכן לחברת העיצוב יהודה הפקות ולעומד בראשה, שטרח להשלים את העיצוב הנאה לספר מבית ומחוץ ציפהו, תחזקנה ידיו, להמשיך ולזכות את עם ישראל.

ולי נאה לברך ולהודות להורי היקרים שליט"א, על אשר הדריכוני ומסייעים בידי עצה ותבונה בגשמיות וברוחניות עד היום הזה, יהי רצון שיאריכו ימים ושנים טובים ובריאים, ורפואה שלימה ואיתנה למרת אמי שתחי', ויזכו לרוות נחת יהודית מכל יוצאי חלציהם. ואחריהם בקודש למז"ח ורעייתו, שיחיו ויזכו לרוות נחת מכל יוצ"ח מתוך בריאות איתנה גו"נ. וברך לקחתי וברך ולא אשיבנה, אל נוזת ביתי רחל שתחי', על עזרתה וסיועה בכל עת ובכל זמן, בכל העניינים הן הרוחניים והן הגשמיים, יהי"ר שנזכה לראות רוב נחת יהודית מילדינו ומנכדינו שיחיו ונזכה לראותם ת"ח ויראי השם, הולכים בדרך ה'. ונזכה לראות בשמחתם מתוך בריאות גו"נ, ולא תמוש התורה מזרעינו ומזרע זרעינו עד עולם, אמן.

**בברכת התורה
המחבר**

פרק א

מצות השמיטה ודינה בזמן הזה

א. מצוות שנת השמיטה נחלקות לשלושה עניינים והם: שבתת הארץ, שמיטת הפירות, ושמיטת כספים. שבתת הארץ נלמדת מן הפסוקים (ויקרא כה 3-7): "ושבתה הארץ שבת לה", וכו', "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור". וכן נאמר (שמות לד כא): "בחריש ובקציר תשבות"¹. שמיטת הפירות וקדושתם נלמדת מהפס'² (שמות כג 6): "והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה כן תעשה לכרמך לזיתך". ושמיטת כספים, שנאמר (דברים טו 3): "וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישא ברעהו לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה".

ב. שבתת הארץ ושמיטת הפירות הינן מצוות התלויות בארץ ואינן נוהגות בחו"ל [יתבאר להלן בפרק ב], אולם שמיטת כספים היא מצוה שאינה תלויה בארץ, ונוהגת אף בחו"ל². דיני שמיטת כספים יתבארו להלן בפרקים כ- כא.

* * * * *

שפסק כר' ישמעאל, שהרי לדעת ר"ע נלמד דין תוספת מהפסוק הנ"ל - "בחריש ובקציר תשבות" (וראה להלן בתחילת פרק ד לענין תוספת). ולעצם הדברים, אם נאמר שפס' זה איירי בשביעית, ע"כ צריך לומר שחרישה אסורה מן התורה בשביעית, ועי' בפ' המהר"י קורקוס על הרמב"ם שם, ובדברי תוס' רע"א על המשנה בשביעית פ"ב מ"ב, והתפא"י בבעז שם. ולקמן בפ"ה נאריך בזה.

2. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ט ה"ב.

1. הנה, אף על פי שתחילתו של פסוק זה הוא לענין שבת, כאמור - "ששת ימים תעבוד...", מכל מקום סובר רבי עקיבא שסופו של הפסוק מדבר לענין שביעית, ורבי ישמעאל חולק ודורש את הפסוק לענין שבת, כמבואר בגמ' מו"ק דף ג' סוף ע"ב. ורבינו הרמב"ם בריש הל' שמיטה ויובל ה"א דרש פס' זה לענין שביעית, ומשמע שדעתו להלכה כר"ע. אלא שרעק"א (הובאו דבריו על גליון הרמב"ם שם הוצ' פרנקל) הקשה, שהרמב"ם עצמו פסק בהלכות שם בתחילת פ"ג שדין תוספת שביעית הוא הלכה למשה מסיני, ומוכח

ג. במנין המצוות מונה הרמב"ם שמונה מצוות בשמיטה: בעשין מונה שלוש מצוות עשה, ובלאוין מונה חמש מצוות לא תעשה. והרמב"ן (שכתם העשין לדעת הרמב"ן המנזר המנזר השלישית) מונה מצוות עשה נוספת והיא: "שאמרה תורה בפירות שביעית (ויקרא כה ו): והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", וסובר הרמב"ן [לדעת מפרשים רבים] שיש מצוות עשה באכילת פירות שביעית.³

ד. אף שהצטוו בני ישראל על מצוות השמיטה עוד בהיותם במדבר, לא התחייבו בה מיד בכניסתם לארץ אלא לאחר ארבע עשרה שנות כיבוש וחלוקת הארץ, שנאמר (ויקרא כה, ג): "כי תבואו אל הארץ... שדך לא תזרע",

בסחורה, ודחה שם כמה ראיות שנטו כדברי הרמב"ן, וכן דחה את ראיתו בעל זהר הרקיע [מצוות עשה סו] שהוכיח כדברי הרמב"ן. וכן למד בפשיטות מהרי"ט אלגאזי בפ"ה על ה' חלה לרמב"ן ז"ל (אות ב' בד"ה והנה לפי האמור), שלדעת הרמב"ן יש מ"ע באכילת פירות שביעית, ובתו"ד דן שם אם יש מצוה דוקא בכזית, יעו"ש. ואמנם החזו"א [שביעית סי' יד ס"ק י] ס"ל דלא כדעת המגילת אסתר, אלא שגם להרמב"ן אין מ"ע לאכול פירות שביעית, וכונת הרמב"ן שאיסור סחורה הבא מכלל הנאמר "לאכלה" נחשב במנין העשין, והכי ס"ל להלכה, עיי"ש [וכן כ' בפשיטות בערוך השלחן ה' שמיטה ויובל פרק כד ה' ו, ומשמע מדבריו שאין בזה חולק]. ועי' עוד בשבת הארץ קונט"א סי' כ"א שדן בזה, וכ' שלדעת הסוברים שיש מצוה באכילתן יהיה אסור להתענות כל זמן שיש לו פירות שביעית. ועי' עוד בספר תורת הארץ [להגר"מ קליערס] פ"ח ס"ק כה-כט שהרחיב בזה.

3. בספר המצוות (עשין קלד, קלה, קמא) פירט הרמב"ם שלוש מצוות, והן: א. להפקיר כל מה שתצמיח הארץ בשנת השמיטה. ב. שצונו לשבות מעבודת הארץ בשנה השביעית. ג. להשמיט את החובות. והלאוין (בספר המצוות לאוין רכ – רכז, רל) הם: א. שהזהירנו מעבודת הארץ בשנה השביעית. ב. שהזהירנו מעבוד אילן בשנה שביעית. ג. שהזהירנו מקצור מה שתצמיח הארץ מעצמה בשנה השביעית כמו שנקצור בכל שנה. ד. שהזהירנו מאסוף מה שיצמיחו האילנות מן הפירות ג"כ בשנה השביעית כמו שנאסף פירותיהם בכל שנה. ה. הזהירנו שלא לתבוע חובות אלא להשמיטם.

ומש"כ בדעת הרמב"ן, הנה בגוף דברי הרמב"ן אין דבריו ברורים שלכך כוונתו, אך בפ"ה המגילת אסתר ע"ד שם, ביאר כך את כוונת הרמב"ן ז"ל, והוסיף שם שהרמב"ם ז"ל סובר שאמנם נאמר בתורה "לאכלה", אך לא התכוונה תורה שיש מצוה באכילתם, אלא שהותר באכילה ונאסר

ודרשו בספרא (שם פר' א, ב): "אל הארץ - הארץ המיוחדת (ולא לעבר היקדן המזרחי). שדך - שיהא כל אחד ואחד מכיר שדהו". לפיכך, החלו למנות שנות שמיטה ויובל מהשנה החמש עשרה לכניסתם לארץ, והשנה הראשונה לשמיטה חלה בשנה העשרים ואחת לכניסתם לארץ⁴. ונחלקו רבי יהודה וחכמים האם שנת החמישים שהיא שנת היובל נמנית גם כשנה ראשונה למניין שנות השמיטה, ולפי זה מניין שנות השמיטה הוא בסדר קבוע כל שנה שביעית, או שהשנה הראשונה לשמיטה היא השנה שאחרי היובל, ונחלקו הפוסקים כמי נפסקה ההלכה⁵.

ה. בנוסף, נחלקו הראשונים בחשבון השנים לידע מתי חלה שנת השמיטה להלכה ולמעשה. מקור מחלוקתם הוא בהסתמך על דברי הגמרא (תענית כט ע"א, ערכין יא ע"ג) שבת שני חרב במוצאי שביעית, ונחלקו הראשונים מתי חלה שנה זו של החורבן. לדעת רש"י (ע"ז ט ע"ג) נחרב הבית בשנת ת"כ לבניינו, ולדעת ר"ת⁶ נחרב הבית בשנת תכ"א לבניינו. נמצא, שלדעת רש"י שנת השמיטה היתה אז בשנת ג' אלפים תתכ"ח, ולדעת ר"ת שנת השמיטה היתה

.....

שלדעת ר"ת החלה הספירה החל מהקמת הבית השני בשנת ת"י, וקיימו שישים שמיטות עד שנת תתכ"ט שהיתה שנת השמיטה האחרונה, ובשנת תת"ל חרב הבית, ורש"י ז"ל סובר שהחלו למנות רק מהשנה השביעית שלאחר בנין הבית השני, שאז היתה עליית עזרא, וקיימו חמישים ותשע שמיטות שהאחרונה שבהם היתה בשנת תתכ"ח, והבית חרב שנה לאחר מכן בשנת תתכ"ט. ועי' עוד בזה מש"כ בטור יו"ד סי' של"א, ובנו"כ שם, וביתר ביאור עי' בטור חו"מ סי' ס"ז, ובב"י שם, ובמש"כ ע"ד בדרכי משה שם, ובמה שהאריך לבאר בפרישה ובדרישה שם.

4. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"י ה"ב. ולעניין שמיטת כספים ראה בגמ' בקידושין לח ע"ב.

5. מקור המחלוקת היא בגמ' ראש השנה ט ע"א, ערכין יב ע"ב, וראה ברש"י ובתוס' בע"ז ט ע"ב, רא"ש בע"ז פ"א סי' ז, רמב"ם וראב"ד בהל' שמיטה ויובל פרק י הל' ב-ו, רדב"ז ומהר"י קורקוס וכסף משנה שם, שו"ת מהרלב"ח סי' קמג, ביאור הגר"א חו"מ סי' סז סק"ח, וכן בגר"א המודפס על הרמב"ם שם (מהדורת שבת פרנקל).

6. בתוס' בע"ז שם בד"ה האי מאן מתבאר שרש"י ור"ת נחלקו אף אימתי החלו בחשבון הספירה,

בשנת ג' אלפים תתכ"ט [ולפי זה בזמנינו, לדעת רש"י השמיטה היא בשנת תשע"ד, ולדעת ר"ת היא בשנת תשע"ה]. ורבינו הרמב"ם (הל' שמיטה ויוצא פי"ג הל' 3-1) פסק להלכה שחורבן הבית היה בשנת ת"כ לבניינו כדעת רש"י, ומאידך הסכים כדעת ר"ת ששנת השמיטה היתה בשנת תתכ"ט. ובהכרעתו לדינא כתב כדלהלן: "אבל כל הגאונים אמרו שמסורת היא בידיהם איש מפי איש, וכו', וכן עולה מהתלמוד במס' ע"ז כפי חשבון זה שהוא קבלה. ושנת שמיטה ידועה היא ומפורסמת אצל הגאונים ואנשי ארץ ישראל, וכו', ועל זה אנו סומכין, וכפי חשבון זה אנו מורין לענין מעשרות ושביעית ושמיטת כספים, שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה, ובהן ראוי להיתלות", עכ"ל. וכן פסקו הטור ומרן בבית יוסף ובשלחן ערוך.⁷

ו. הרוצה לדעת לגבי שנה מסוימת איזו שנה היא משנות השמיטה, יחלק לשבע את אותה שנה [שהיא מנין לשנות בריאת העולם], ובאם אין יתרה בתוצאה, הרי שזו שנת שמיטה, ואם ישנה יתרה בתוצאה, היתרה היא השנה שבה נמצאים למנין שנות השמיטה.⁸

ללא יתרה, נמצא ששנה זו היא שמיטה. שנת תשע"ו היא 5776, נחלקה ל-7, ישאר בתוצאה 1, והיינו שזו השנה הראשונה לשמיטה. מקור חשבון זה הוא כעין מש"כ בס' התרומה, הביאו בכפתור ופרח פרק נא, שביאר את דברי רב הונא בר"י (בגמ' בע"ז ט ע"ב) שנתן סימן כיצד לידע את מנין השנים [ושם כ' שיוסיף שנה אחת על שנות הבריאה, ואם התוצאה היא ללא שארית הרי שזו שנת מוצאי שמיטה]. ויש להדגיש שאין קשר בין מנין שנות שמיטה לבריאת העולם, והחשבון בזה אינו אלא לסימן.

7. טור ושו"ע יו"ד סי' של"א סעי' יט. וכ"כ מרן הב"י בחו"מ סי' סז סעי' א, והוסיף שראה שכך נהגו במצרים, "ונראה שהיא הסכמת כל החכמים הנזכרים, שכך נוהגים בארץ ישראל", וגו', וע"ש בביאור הגר"א. וע"י באריכות במהר"י קורקוס ובכ"מ על הרמב"ם שם, ובב"י ובשאר המפרשים על הטור בחו"מ שם. ומדברי הרמב"ם שם מתבאר עוד שס"ל כדעת רש"י שהחלו למנות שמיטין רק אחר שש שנים, והוא מעליית עזרא. 8. לדוגמא: שנת תשע"ה היא שנת 5775 לבריאת העולם. אם נחלק מס' זה ל-7, תתקבל תוצאה

במקום שלא החזיקו עו"ב, אבל בזה"ז שאין שביעית אלא מדרבנן מותר גם במקומות שכבשו עו"ב, ולא מטעם דרש"י [הנ"ל] שבטלה קדושת הארץ, אלא מטעם שאין כל יושביה עליה. ולדעת המהריק"ו גם הראב"ד מודה לזה. ובהמשך הביא את התוס' שכתב שני תירוצים על הגמ' שהתיר רבי ינאי משום ארנונא, והתייחס לת"י השני של תוס' שאמר משום פיקוח נפש, וביאר המהריק"ו שכוונת התוס' שאף אם תיקום מתניתין כרבנן דס"ל ששביעית בזה"ז מן התורה, מ"מ יש לומר שהתירו משום פיקוח נפש, אך באמת אחר דקיי"ל כרבי ששביעית בזה"ז דרבנן, לעולם ובכ"מ יש להתיר משום ארנונא [וחזינן מדברי המהריק"ו שאין כל הכרח מתוס' שס"ל ששביעית בזה"ז הוא מן התורה, ודלא כמו שדייקו בשו"ת שמן המור הנז' לעיל, ועוד. אלא שכפי שנזכר לעיל, בפסקי התוס' שהביאו רק טעם זה מוכח לכאורה שס"ל שטעם זה להלכה, ובע"כ שס"ל ששביעית בזה"ז מן התורה. אלא שלענ"ד עדיין אין מכאן כל הוכחה לומר שהכי ס"ל להלכה רבותינו בעלי התוס', שאפשר לומר שתוס' רק כתבו הכרעה שעיקר ההיתר של רבי ינאי הוא משום פיקוח נפש, וממילא גם בזמן ששביעית היתה מהתורה, וכן לעת"ל שתהיה מהתורה, יתירו היכא שיהיה פיקוח נפש, ותוס' לא הכריעו, אלא תיאר שהמצב היה של פיקוח נפש וממילא אין כל נפ"מ אם שביעית דאורייתא או דרבנן, וכן מוכח מסוף דברי המהריק"ו שם ודו"ק, ולכן לענ"ד צדקו דברי המשיגים על שו"ת שמן המור, וגם אין כל הכרח מכך שבפסקי התוס' הביאו רק טעם זה, ודו"ק]. ובהמשך דחה

שהשווה אותם הרמב"ם (בהל' בית הבחירה פ"ו טוף הל ט"ז), וראה בסו"ד שקישר את הנכתב שם אל מה שכתב בהל' תרומה, ולקמן בהערה על דברי הרמב"ם ביארנו עוד בטעם זה, ובדעת הרמב"ם. כטעם זה כ' בס' החינוך מצוה פד, וכ"כ המהר"י קורקוס בהל' שמיטה ויובל פ"א הי"א, עי"ש.

והנה שנינו במס' סנהדרין (כו ע"א) שאמר רבי ינאי "פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא", וכתב רש"י שם שהטעם שהתיר רבי ינאי הוא משום ששביעית בזה"ז דרבנן, דבטלה קדושת הארץ. ובתוד"ה משרבו כתב טעם ראשון כדעת רש"י שהתיר משום ששביעית בזה"ז דרבנן, וטעם נוסף כתב שהתיר משום פיקוח נפש, ואזי אפי' אם לא"ה למה לו להזדקק לת"י נוסף, ובפרט שבפסקי התוס' (בסוף מס' סנהדרין) הביא רק את הטעם של פיקוח נפש. ובאמת שמיטה דאורייתא יש להתיר, עכ"ד. והנה לטעם השני של תוס' מוכח שס"ל ששביעית בזה"ז דאורייתא, דאי שכך הוכיח בשו"ת שמן המור שמדברי התוס' מוכח שס"ל ששביעית בזה"ז נוהג מן התורה [ועי' חזו"א שביעית סי' ג' אות ז' ד"ה והא, ודוק]. והרמב"ם ז"ל הביא גמ' זו דסנהדרין להלכה בהל' שמו"י פ"א הי"א, וכתב שם הראב"ד בהשגה שדברי ר' ינאי שהתירו היינו רק במקומות שלא החזיקו עולי בבל ושביעית נהגה שם רק מדבריהם, אך במקומות שהחזיקו עו"ב לא התירו, עכ"ד. ולכאורה משמע מדברי הראב"ד שבמקומות שהחזיקו עו"ב נוהגת שביעית מן התורה. אלא שהמהר"י קורקוס על הרמב"ם שם פי' שכוונת הראב"ד היא שגם בזמן ששביעית נהגה מן התורה היה מקום להתיר משום האנסים